

Трофімук Т. М. Відновлення діяльності Волинського краєзнавчого музею у післявоєнний період (за матеріалами газети "Радянська Волинь") / Т. М. Трофімук, Л. Серховець // Волинський музей. Історія і сучасність. Науковий збірник. Випуск 5. Матеріали V Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 24-й річниці Незалежності України та 85-й річниці створення Волинського краєзнавчого музею (16 травня 2014 р., м. Луцьк). – Луцьк, 2014. –С. 204–206.

**СЕРХОВЕЦЬ ЛЮДМИЛА,
ТРОФІМУК ТЕТЯНА
(ЛУЦЬК)**

**ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО
МУЗЕЮ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ
"РАДЯНСЬКА ВОЛИНЬ")**

У період Другої світової війни, під час окупації України німецькими військами, вітчизняна культурна спадщина зазнала значних втрат. Впродовж 1941–1944 рр. було безжалісно знищено і пограбовано більшість музейних закладів нашої країни, а цінні експонати та історичні реліквії українського народу вивезено до Німеччини. Ця гірка участь не оминула і Волинський краєзнавчий музей, який був і залишається провідним та найбільшим музеєм на Волині. Цей музейний осередок був відкритий 16 червня 1929 р. у м. Луцьку спочатку під назвою Волинський музей, а починаючи з 1940 р. і до початку Другої світової війни він продовжив функціонувати як обласний історико-краєзнавчий музей.

Метою наукової розвідки є аналіз статей та повідомлень, які висвітлюють особливості відновлення діяльності Волинського краєзнавчого музею у повоєнний період, і котрі були опубліковані впродовж 1944–1955 рр. на сторінках газети "Радянська Волинь" Цей часопис почав випускатися з 27 вересня 1939 р. під назвою "Вільна праця" і був офіційним органом

Волинського обласного комітету Комуністичної партії України та Волинської обласної ради депутатів трудящих. У лютому 1940 р. газета була перейменована на "Радянську Волинь" і під такою назвою публікувалася до 1990 р. (під час фашистської окупації з 23 червня 1941 р. до 12 лютого 1944 р. газета не виходила).

Зважаючи на важливу роль музейних осередків у відродженні культурно-освітнього життя та розгортанні масово-політичної роботи, радянські органи влади вже у перші місяці після визволення українських земель від німецьких окупантів приступили до відновлення їхньої роботи. Волинський краєзнавчий музей не став виключенням. У 1944 р. він відновив свою роботу як Волинський державний історико-краєзнавчий музей. Ця важлива подія описана у окремій статті "Радянської Волині" від 21 червня 1944 р. У ній розповідається як 17 червня 1944 р. у Луцьку на відкритті відновленого музейного осередку зібралися представники міських організацій, журналісти та учні старших класів. Перед гостями з доповіддю виступив директор музею В. Засядчук. Він детально ознайомив присутніх із роботою працівників музею, які приклали багато зусиль задля швидкого відновлення діяльності обласного краєзнавчого музею після звільнення Волині від окупації. Відвідувачі були ознайомлені з експонатами, які вдалося зібрати та відреставрувати науковим співробітникам після пограбування музею німецькими військовими [5, 2].

Однією із найбільших проблем музейної сфери у цей період була реституція культурних цінностей, вивезених ворогом у роки окупації. В газеті за 1944–1945 рр. значна частина публікацій присвячена саме цьому питанню. Так проблема виявлення та повернення музейних експонатів до збірок обласного історико-краєзнавчого музею досліджена у розвідці В. Морозець від 16 червня 1944 р. Автор наголошував на тому, що українська земля багата своєю історією і до війни на Україні в кожному обласному центрі були організовані краєзнавчі музеї, в яких зберігалися різні пам'ятки старовини нашої Батьківщини. У статті розповідається й про те, що у довоєнному Луцьку теж функціонував добре обладнаний музей, у якому зберігалися пам'ятки

історії Волині та України і були навіть окремі документи часів Московського царства. Проте, "німецькі окупанти знищили або вивезли з Луцького музею прекрасні твори українських і польських художників, викрали золоті і срібні речі, а цінні архівні документи викинули на смітник" [7, 4].

Далі у статті описується робота музейних працівників у напрямку відновлення втрачених культурних цінностей та формування нових експозицій: "Директор музею тов. Засядчук прикладає тепер багато зусиль, щоб відновити музей. Плоди цієї кропіткої праці уже помітні. Тут організовано три відділи: археологічний, природничий і історико-мистецький. До дня відкриття музею працівники готують виставку "Вітчизняна війна". Відвідувачі музею зможуть ознайомитись із знахідками палеоліту і неоліту, знайденими на території Волинської області: кам'яні сокири, кістки і зуби мамонта, первісний посуд і інше. Через Луцьк в давні часи проходить торговий шлях від Рима до Балтики. Про це свідчать знайдені римські монети 1–5 століття до нашої ери та різні прикраси, якими торгували римські купці. Дещо збереглося і з рицарської зброї феодального періоду. В музеї залишилося 17 інкунаболів, писаних від руки на пергаменті, у шкіряній оправі. Це, здебільшого, церковне письмо і література про домоустрій. Збереглися деякі документи часів Петра Першого. Серед архівів музею працівники знайшли рукописи Лесі Українки, в яких українська поетеса записувала народну творчість під час свого перебування в селі Колодяжному біля Ковеля. Під кожною піснею записані ноти Лесею Українкою і акуратно наклеєні на початку тексту. Крім цього рукопису, знайдено кілька листів поетеси, адресованих у Мінськ до подруги Віри Григорівни Тучинської. Листи ці датовані 1901 р. Як відомо, в цей час Леся Українка тяжко хворіла. Вона була настільки безсилою, що не могла сама писати. Листи продиктовані поетесою і тільки на одному з них тремтячою рукою хворої виведено кілька слів" [7, 4].

У номері від 29 листопада 1944 р. директор Волинського краєзнавчого музею у повоєнні роки В. Засядчук у статті "Про повернення музейних цінностей" спробував охарактеризувати основні напрямки діяльності освітніх і

наукових установ у повоєнний період у сфері вивчення, збереження та повернення пам'яток історії та культури. Він зауважив, що системне дослідження та збирання пам'яток відновилося у листопаді 1944 р. На думку автора публікації велике значення у цьому процесі відігравали музеї, яких до війни у УРСР нараховувалося 151. В. Засядчук із сумом підмітив той факт, що німецькі загарбники організували на тимчасово захопленій території Радянського союзу методичне розграбовування та руйнування музеїв: "Немає жодного музею, що залишився би цілим, як його "відвідали" німецькі загарбники. Частина експонатів, що пограбували німці, вивезена ними до Німеччини, але певна частина залишилася серед населення, що переховували їх від загарбників. І по визволенні нашої Батьківщини від німецьких загарбників Радянський уряд особливу увагу звертає на відновлення роботи музеїв, на повернення їм експонатів, пограбованих німцями. 10 листопада 1944 р. Рада Народних Комісарів України РСР винесла постанову "Про повернення музейних експонатів". В ній говориться, що всі музейні експонати, які перебувають зараз в користуванні окремих громадян, підприємств і установ, повинні бути повернені їм законним власникам – музеям. Вона зобов'язує всі установи і організації, які перебувають на території УРСР, перевірити меморіальний інвентар, устаткування, меблі для того, щоб виявити музейні експонати і передати їх музеям" [4, 2].

Щодо долі Волинського обласного історико-краєзнавчого музею під час німецької окупації, то В. Засядчук констатував також те, що йому не вдалося уникнути загальної участі всіх музеїв, котрі потрапили в "німецькі руки": "Багато цінних експонатів пограбовано німцями, вивезено в Німеччину. Частина ж експонатів знаходиться серед населення і окремі громадяни, зберегли їх від німецьких загарбників і вже приносять ці експонати в музей. Так, мешканець м. Луцька тов. Зілізмуно Вишневецький приніс до музею цінні експонати, що належать до новопам'яної епохи, колекцію кафлів часів феодалізму та рідкісне видання книжки про російські монети" [4, 2].

Характерною рисою післявоєнного музейного будівництва стало створення експозицій у музеях, які присвячувалися подвигу радянського народу в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. На музеї було покладено завдання організувати добір та збирання пам'яток, реліквій та документів про Вітчизняну війну на Україні, щоб показати героїчну боротьбу українського народу за радянську державу проти німецько-фашистських загарбників у тісному зв'язку з народами СРСР. Зокрема, в газеті "Радянська Волинь" за 16 вересня 1947 р. вміщена публікація про те, що у Волинському державному історико-краєзнавчому музеї було відкрито новий відділ під назвою "Вітчизняна війна", у якому висвітлювалися героїчна участь населення СРСР у військових операціях 1941–1945 рр. Центральне місце в експозиції було відведено історичній пам'ятці – друкарському верстату партизанського з'єднання генерала Бегми. На цій машині в Цуманських і Ровенських лісах друкувались газети народних лісників – "Червоний прапор". В статті також було наголошено на тому, що окреме місце в експозиції відводилося представленню партизанських газет, листівок та друківаних зведень Радянського Інформбюро, "наказів товариша Сталіна й інші документи Вітчизняної Війни". Цей відділ, як повідомляє газета, відразу викликав "особливу цікавість у відвідувачів" [1, 2].

Як бачимо, однією із основних функцій обласних краєзнавчих музеїв у післявоєнний період було відкриття виставок та постійно діючих експозицій за темою "Велика Вітчизняна війна Радянського Союзу". Окрім того, на них лягав обов'язок збирання, систематизації та збереження матеріальних і музейних цінностей, пов'язаних із цією подією. Наприклад, у газетній публікації "Радянської Волині" за 15 серпня 1950 р., зазначалося, що відділ "Волинь в роки німецької окупації" поповнився новими експонатами. В основному це були картини, присвячені партизанському руху в роки Другої світової війни на території нашого краю [8].

Збирання військових експонатів проводилося не лише силами музеїв, а й із залученням до цієї важливої справи учнів шкіл, студентів інститутів та працівників усіх політосвітніх установ [3, 2].

Зважаючи на те, що Волинь була включена до складу УСРС лише у 1939 р., відразу після визволення її території від німецьких військ, радянська влада за рішенням партії почала проводити у музеях ідеологічні ревізії експозицій. Відтепер тематико-експозиційні плани музеїв затверджувались спеціальними комісіями, в яких обов'язковим був показ "героїчної історії українського народу, у тісному зв'язку з історією великого російського народу та інших братніх народів СРСР". Свідченням цього, наприклад, є публікація у "Радянській Волині" М. Дніпровець від 19 квітня 1947 р. про поповнення у 1947 р. експозиції обласного краєзнавчого музею: "Новими експонатами поповнився за останній час Волинський обласний краєзнавчий музей. Тут експонуються ряд рідкісних фотокопій, як наприклад: Ленін і Сталін підписують Декларацію прав трудового і експлуатованого народу; один із загонів Червоної гвардії, який у січні 1918 року перший виступив проти центральної ради; Сталіна Й. і Дзержинський Ф. на Східному Фронті, виступ товариша Сталіна на 1-му з'їзді колгоспників – ударників тощо. Збагатився музей експонатами і документами про революційний рух на Волині в роки польського району, яка під час першотравневої колківської демонстрації була прапорonosцем. Поруч з цим фото – портрети керівника цієї демонстрації Макаревича та революціонера Степана Бойка. На одній з картин показано розправу поліції над революціонерами – в'язнями під час луцького судового процесу. Відділ "Волинь в роки німецької окупації" поповнився такими картинками, як "Партизанський штаб двічі Героя Радянського Союзу Федорова на Волині" та інше [2].

В статті М. Козачука від 9 жовтня 1955 р. містяться цікаві відомості про поповнення експозиції обласного краєзнавчого музею не лише ідеологічними, а й історико-культурними експонатами: "В музеї систематично з'являються новинки. Недавно придбано експозицію "Будиночок Лесі Українки". Художній

відділ поносився творами місцевих художників, зразками народної творчості. Привертає увагу відвідувачів робота учнів середньої школи № 3 міста Луцька портрет Сталіна, різьблення по дереву гуртків палацу піонерів. З великою майстерністю зроблені бюсти Богдана Хмельницького та Ярослава Галона. У зв'язку з 50-річчям першої російської революції в музеї відкрита виставка. Серед її експонатів багато матеріалів про революційні події 1905 – 1907 років на Волині" [5, 2].

Таким чином, у повоєнний період діяльність Волинського краєзнавчого музею активно описувались на шпальтах офіційної періодики, зокрема в газеті "Радянська Волинь", вихід якої відновився 12 лютого 1944 р., під час завершального періоду звільнення Волині від німецької окупації. Не зважаючи на заідеологізованість публікацій у цьому часописі, все ж таки матеріали, розміщені у ньому, дозволяють проаналізувати основні напрямки та проблеми роботи Волинського краєзнавчого музею у 1944–1955 рр.

Список використаних джерел

1. В історико-краєзнавчому музеї // Радянська Волинь. – 1947. – 16 вересня.
2. Дніпровець М. Виставка образотворчого мистецтва / М. Дніпровець // Радянська Волинь. – 1947. – 19 квітня.
3. Екскурсія в героїчне минуле // Радянська Волинь. – 1965. – 19 березня.
4. Засядчук В. Про повернення музейних цінностей / В. Засядчук // Радянська Волинь. – 1944. – 29 листопада
5. Козачук М. В обласному Краєзнавчому музеї / М. Козачук // Радянська Волинь. – 1955р. – 9 жовтня.
6. Краєзнавчий музей // Радянська Волинь. – 1944. – 21 червня
7. Морозець В. Луцький краєзнавчий музей / В. Морозець // Радянська Волинь. – 1944. – 16 червня
8. Тривайло В. Нові експонати в музеї / В. Тривайло // Радянська Волинь. – 1950. – 15 серпня.